

Розділ 15

ЗАГАЛЬНІ ІНСТИТУТИ БЕЗПЕКИ

Організація Об'єднаних Націй

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)

Європейський Союз (ЄС)

Західноєвропейський Союз (ЗЄС)

Рада Європи

ЗАГАЛЬНІ ІНСТИТУТИ БЕЗПЕКИ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Статут Організації Об'єднаних Націй було підписано в Сан-Франциско 26 червня 1945 року 50 державами. 24 жовтня 1945 року Організація Об'єднаних Націй офіційно почала своє існування.

Невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону гарантується усім країнам-членам організації Статтею 51 Статуту ООН. Вона санкціонує дії, до яких вони можуть вдаватися для використання цього права, аж доки Рада Безпеки ООН вживе необхідних заходів для збереження міжнародного миру й безпеки. Крім того, у статті передбачено, що дії країн-членів відповідно до її положень негайно доводяться до відома Ради Безпеки ООН і ніяким чином не впливають на повноваження та зобов'язання Ради Безпеки вживати заходів, які вона вважає доцільними для збереження або відновлення міжнародного миру й безпеки.

Таким чином, актуальність Статуту ООН в контексті Північноатлантичного альянсу обумовлюється двома чинниками. По-перше, цей документ заклав правову основу для створення Альянсу, а по-друге, він забезпечує загальну відповідальність Ради Безпеки ООН за міжнародний мир та безпеку. Ці два фундаментальні принципи було зафіксовано в Північноатлантичному договорі, підписаному у Вашингтоні 4 квітня 1949 року. В преамбулі Договору чітко зазначається, що Статут ООН є рамковим документом, в межах якого діє Альянс. У перших рядках вступної частини Договору члени Альянсу підтверджують свою відданість цілям та принципам Статуту. В Статті 1 вони також беруть зобов'язання врегульовувати міжнародні спори мирними засобами відповідно до цілей статуту і утримуватись від погрози силою чи застосування сили будь-яким способом, який не є сумісним з цілями ООН. Стаття 5 Договору містить безпосереднє посилання на Статтю 51 Статуту і закріплює право країн - членів Альянсу вдаватися до індивідуальних чи колективних дій, які вони вважають необхідними для самозахисту, включаючи використання збройних сил. Тією ж статтею члени Альянсу зобов'язуються припинити застосування збройних сил для відновлення та підтримки безпеки в Північноатлантичному регіоні, якщо Рада Безпеки ООН вживе необхідних заходів для відновлення та підтримки міжнародного миру й безпеки.

Ще одне посилання на статут ООН міститься в Статті 7 Північноатлантичного договору, яка звертає увагу країн, що його підписали, на їх права та обов'язки відповідно до Статуту і підтверджує

першочергову відповідальність Ради Безпеки ООН за збереження миру й безпеки. Окрім цього, до Статті 12 було включено положення, що дозволяє перегляд Договору через десять років на запит будь-якої країни-члена. Передбачається, що перегляд може здійснюватись у світлі нових обставин, які впливають на мир і безпеку в Північноатлантичному регіоні, включаючи створення глобальних та регіональних систем за Статутом ООН.

Північноатлантичний договір набув чинності 24 серпня 1949 року. З того часу жодна з країн-членів не зажадала його перегляду за Статтею 12, проте на кожному етапі свого розвитку Альянс піддавав виконання Договору постійному аналізу, щоб забезпечити досягнення його цілей. Безпосередній зв'язок між Договором та Статутом ООН є і залишатиметься основоположним принципом діяльності Альянсу.

З 1949 року і донині офіційний зв'язок між Організацією Об'єднаних Націй та Північноатлантичним альянсом залишається сталим, що насамперед виявляється в юридичному співвідношенні установчих документів цих організацій. Контакти між інституціями ООН та Альянсу впродовж більшої частини цього періоду були надзвичайно обмеженими як за формою, так і за змістом. Проте в 1992 році, у контексті конфлікту в колишній Югославії, ситуація змінилася.

У липні 1992 року, в умовах ескалації конфлікту, кораблі НАТО зі складу ВМС постійного базування в Середземному морі, за підтримки морської патрульної авіації Альянсу, розпочали в Адріатиці операції нагляду за виконанням ембарго ООН щодо постачання зброї усім республікам колишньої Югославії. В листопаді 1992 року НАТО та Західноєвропейський Союз (ЗЄС) розпочали операції втілення резолюцій Ради Безпеки ООН щодо запобігання ескалації конфлікту внаслідок надходження зброї до регіону.

На зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО у грудні 1992 року було офіційно заявлено про готовність Альянсу виконувати операції з підтримки миру під егідою Ради Безпеки ООН. Після аналізу заходів, що вживаються як НАТО, так і окремими країнами-членами, Альянс виявив готовність підтримувати можливі подальші ініціативи Генерального секретаря ООН щодо використання допомоги Альянсу у цій галузі.

У результаті було здійснено ряд заходів, включаючи спільні морські операції під проводом Північноатлантичної ради та Ради ЗЄС, повітряні операції НАТО, операції з безпосередньої повітряної підтримки Сил захисту під проводом ООН (UNPROFOR), повітряні удари для захисту "зон безпеки", оголошених ООН, та планування можливих дій ООН на

випадок непередбачених ситуацій. Про всі ці заходи та основу їх виконання йдеться в розділі 5.

У грудні 1995 року, після підписання 14 грудня в Парижі Боснійської мирної угоди, НАТО отримало від ООН мандат на втілення військових аспектів мирної угоди на основі Резолюції Ради Безпеки 1031. Сили втілення під проводом НАТО (ІФОР) розпочали операції на виконання мандата ООН 16 грудня. Докладніше про роботу ІФОР та їх заміну Силами стабілізації під проводом НАТО (СФОР) в грудні 1996 року також розповідається в розділі 5. Впродовж терміну дії своїх мандатів багатонаціональні сили ІФОР і СФОР в Боснії та Герцеговині тісно співпрацювали з іншими міжнародними організаціями та гуманітарними інституціями, у тому числі з тими, що належать до структури ООН, зокрема Управління Верховного комісара ООН з питань біженців (УВКБ) та Спеціальні сили міжнародної поліції (ІPTF).

У лютому 1998 року, після ухвалення спільно з країнами, що не є членами НАТО, рішень про їхню участь у СФОР, Північноатлантична рада оголосила, що в разі надання Радою Безпеки ООН необхідного мандата, НАТО готове організувати і очолити багатонаціональні сили для продовження роботи в Боснії та Герцеговині по закінченні терміна мандата СФОР у червні 1998 року. Нові сили залишили за собою назву СФОР, що відображає подальшу потребу в стабілізації ситуації в Боснії і створенні умов для тривалого миру в регіоні.

З самого початку конфлікту в Косові у 1998 році й впродовж усієї кризи Генеральні секретарі ООН та НАТО підтримували тісні контакти. Дії Альянсу на підтримку Резолюції Ради Безпеки ООН як під час, так і після конфлікту, та роль Сил в Косові (КФОР), що були створені на підставі Резолюції 1244 Ради Безпеки ООН від 12 червня 1999 року описані у розділі 5.

Поза межами колишньої Югославії, в контексті інших загроз міжнародному миру, країни - члени НАТО, хоч Альянс у цілому і не залучений до цього процесу, надають широкую підтримку Раді Безпеки та Генеральному секретарю ООН в їх зусиллях, спрямованих на запобігання конфлікту та відновлення верховенства міжнародного права. На початку 1998 року, в руслі виконання Резолюції Ради Безпеки ООН щодо Іраку та режиму проведення міжнародної інспекції для виявлення і ліквідації зброї масового знищення та спроможності її виготовлення, Альянс закликав Ірак до виконання Резолюції в повному обсязі.

25 лютого 1998 року Генеральний секретар НАТО у своїй заяві привітав досягнення між Генеральним секретарем ООН та Іраком угоди щодо дипломатичного врегулювання Іракської кризи. Він віддав

належне дипломатичним зусиллям та рішучій позиції міжнародного співтовариства, у тому числі країн НАТО, і наголосив на необхідності повного виконання відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН. 4 березня, при черговому розгляді ситуації в Іраку, Північноатлантична рада вітала одностайне прийняття Радою Безпеки ООН Резолюції 1154 щодо виконання угоди між Генеральним секретарем ООН та Іраком. Північноатлантична рада висловила свою підтримку відповідним рішенням ООН і наголосила на важливості стабільності в регіоні Перської затоки для безпеки євро-атлантичного регіону.

Таким чином, існує безпосередній правовий та практичний зв'язок між Статутом ООН і Північноатлантичним договором, з одного боку, та інституціями ООН і Альянсу - з іншого. Обидва елементи роблять свій внесок у роботу розширеної мережі інституцій, в рамках якої діє Альянс. Про відносини Альянсу з іншими інституціями в межах цієї мережі читайте далі.

ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ (ОБСЄ)¹

Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), що раніше називалася Народою з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ), було започатковано як політичний консультативний орган, до якого ввійшли країни Європи, Центральної Азії та Північної Америки. В січні 1995 року вона набула статусу міжнародної організації.

Внаслідок розпочатого у 1972 році процесу НБСЄ, у 1975 році було ухвалено Гельсінський Заключний акт. Цей документ охоплює широке коло стандартів міжнародної поведінки та зобов'язань, що регулюють відносини між державами - учасниками, заходів зміцнення довіри між ними, особливо в політично-військовій сфері, поваги до прав людини і

¹ Перелік держав-учасниць: Австрія, Албанія, Азербайджан, Андорра, Бельгія, Білорусь, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Ватикан, Великобританія, Вірменія, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Канада, Кіпр, Киргизька Республіка, Латвія, Ліхтенштейн, Литва, Люксембург, Мальта, Молдова, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сан-Марино, Словаччина, Словенія, Сполучені Штати Америки, Таджикистан, колишня Югославська Республіка Македонія *, Туркменістан, Туреччина, Угорщина, Узбекистан, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чеська Республіка, Швейцарія, Швеція, Югославія **.

* Туреччина визнає Республіку Македонія за її конституційною назвою.

** Членство Югославії в ОБСЄ було припинено 8 липня 1992 р. через характер її залучення до конфлікту в Боснії та Герцеговині. Після обрання Воїслава Коштуниці президентом у вересні 2000 р., Федеративна Республіка Югославія була прийнята до ОБСЄ 10 листопада 2000 р. як 55 країна-член.

основних свобод, а також співпраці в економічній, культурній, технічній та науковій галузях.

Інституціоналізація ОБСЄ

21 листопада 1990 року в рамках НБСЄ відбулася зустріч на найвищому рівні, на якій глави держав і урядів тодішніх 34 країн-учасниць ухвалили Паризьку хартію для нової Європи. Цим документом було засновано Раду міністрів закордонних справ країн - учасниць НБСЄ як головний форум для регулярних політичних консультацій. Відповідно до Хартії також було створено Комітет старших посадовців, відповідальний за розгляд поточних питань, підготовку засідань Ради та виконання ухвалених нею рішень, та три постійні органи НБСЄ: Секретаріат у Празі, який згодом увійшов до загального Секретаріату у Відні, Центр запобігання конфліктам у Відні та Бюро вільних виборів (Варшава), пізніше перейменоване на Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ).

19 червня 1991 року в Берліні відбулося перше засідання Ради міністрів закордонних справ. Рада затвердила механізм консультацій та співпраці з надзвичайних ситуацій в межах діяльності НБСЄ. Цей механізм був використаний для врегулювання ситуації в колишній Югославії та Нагірному Карабаху.

9 липня 1992 року на заключному засіданні у Гельсінкі глави держав та урядів країн-учасниць НБСЄ ухвалили Декларацію Гельсінського саміту "Проблеми доби змін". Декларація відображала досягнуту домовленість щодо подальшого зміцнення інститутів НБСЄ, запровадження посади Верховного комісара у справах національних меншин, створення структури раннього попередження, запобігання конфліктам та врегулювання кризових ситуацій, організації ознайомлювальних візитів та місій доповідачів.

14 грудня 1992 року на засіданні Ради міністрів закордонних справ у Стокгольмі було ухвалено Конвенцію про примирення і арбітраж в рамках НБСЄ та вирішено заснувати посаду Генерального секретаря.

1 грудня 1993 року Рада міністрів закордонних справ на своєму засіданні в Римі схвалила ці організаційні зміни, в тому числі заснування у Відні двох нових структур - Постійного комітету, що став першим постійно діючим органом НБСЄ для проведення політичних консультацій і ухвалення рішень, та єдиного загального Секретаріату. Учасники засідання висловили також занепокоєння зростанням кількості і масштабів регіональних конфліктів та підтвердили своє прагнення до їх

врегулювання, зокрема в колишній Югославії. У зв'язку з цим було запропоновано заходи, покликані підвищити здатність НБСЄ до врегулювання і відвернення конфліктів, та досягнуто домовленості щодо розвитку взаємин з іншими "європейськими і трансатлантичними організаціями".

На саміті 1994 року в Будапешті були ухвалені інституційні рішення, спрямовані на зміцнення НБСЄ. До них, зокрема, належать такі: про перейменування НБСЄ в Організацію з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ), про наступну зустріч глав держав і урядів країн ОБСЄ у 1996 році в Лісабоні, про заміну Комітету старших посадовців Вищою радою, яка скликатиметься щонайменше двічі на рік, а також перед засіданнями Ради міністрів, та збиратиметься як Економічний форум; про створення Постійної ради (замість Постійного комітету), яка працюватиме у Відні як орган проведення регулярних політичних консультацій і ухвалення рішень; про розгляд виконання усіх зобов'язань НБСЄ на засіданнях, які мають відбуватися у Відні напередодні кожного саміту.

На саміті в Будапешті держави НБСЄ висловили політичну волю і заявили про свою готовність надіслати до Нагірного Карабаху багатонаціональні сили з підтримки миру після прийняття сторонами домовленості про припинення збройного конфлікту.

На Стамбульському саміті ОБСЄ в листопаді 1999 року було вирішено посилити процес політичних консультацій в межах ОБСЄ, створивши Підготовчий комітет під егідою Постійної ради ОБСЄ та Оперативний центр, що плануватиме і забезпечуватиме проведення конкретних операцій ОБСЄ.

Діалог з питань безпеки, контроль над озброєннями, роззброєння і заходи зміцнення довіри й безпеки (CSBMs)

Знаменною віхою в розвитку процесу НБСЄ став Стокгольмський документ 1986 р. про заходи зміцнення довіри й безпеки, положення якого були доповнені й розвинуті в документах, ухвалених у Відні в 1990 і 1992 роках. На Гельсінській зустрічі в липні 1992 року країни-учасниці прийняли рішення заснувати у Відні Форум НБСЄ з питань співробітництва в галузі безпеки (FSC), під егідою якого нині відбувається діалог з питань безпеки та переговори щодо контролю над озброєннями, роззброєння та зміцнення довіри й безпеки.

Впродовж двох наступних років у межах цього органу, який було введено в дію 22 вересня 1992 року, проходили переговори щодо пакету документів за мандатом, узгодженим у Гельсінкі під назвою “Програма термінових заходів” з питань контролю над озброєннями, роззброєння та заходів щодо зміцнення довіри, безпеки та співробітництва і запобігання конфліктам.

У руслі Програми термінових дій ще два елементи були узгоджені в грудні 1994 року напередодні саміту НБСЄ в Будапешті: нова редакція Віденського документа (Віденський документ-94), що об'єднала колишні Стокгольмський та Віденський документи і включила в себе тексти документів про Планування оборони та Контакти і співпрацю у військовій галузі, узгоджені в 1993 році, а також документ про глобальний обмін військовою інформацією. Заключний документ саміту, який увібрав в себе нові Керівні принципи непоширення, став важливим кроком в узгодженні Кодексу поведінки з політично-військових аспектів безпеки, куди було включено нові суттєві зобов'язання щодо демократичного контролю над збройними силами та їх використання.

У руслі контролю над звичайними озброєннями, під час відкриття саміту НБСЄ в Парижі 19 листопада 1990 року, 22 країни НАТО та тодішньої Організації Варшавського договору підписали далекосяжний Договір про звичайні збройні сили в Європі (ЗЗСЄ), який обмежує цю категорію сил в Європі від Атлантичного океану до Уральських гір. Договір набув чинності 9 листопада 1992 року. 10 липня 1992 року в рамках Гельсінського саміту НБСЄ було підписано Заключний акт Договору ЗЗСЄ - 1 А, яким вводились обмеження щодо чисельності звичайних збройних сил та запроваджувались додаткові стабілізаційні заходи.

Дейтонська мирна угода 1995 року відкрила шлях до переговорів із заходів зміцнення довіри й безпеки між суб'єктами Боснії та Герцеговини, а також режиму контролю над озброєннями для сторін Дейтонської угоди. Переговори відбулися під егідою ОБСЄ в 1996 році. Особисті представники Голови ОБСЄ (СІО) здійснювали головування на переговорах та сприяли виконанню досягнутих угод. Відділ Секретаріату ОБСЄ у Відні відповідає за організацію необхідних перевірок, в яких беруть участь країни - учасниці ОБСЄ.

На Стамбульському саміті ОБСЄ, що відбувся в листопаді 1999 року, було засвідчено підписання адаптованого договору ЗЗСЄ, під яким поставили підписи вже 30 держав, та переглянутого Віденського документа (Віденський документ 1999 р.).

На Форумі ОБСЄ зі співробітництва в галузі безпеки в 1999 році було також прийняте рішення про вивчення методів контролю торгівлі легкою та ручною зброєю.

Запобігання конфліктам та врегулювання криз

Відповідно до Декларації Гельсінського саміту 1992 року ОБСЄ розробила цілий ряд механізмів відрядження офіційних місій та особистих представників Голови ОБСЄ для встановлення фактів, подання доповідей, здійснення моніторингу та посередницьких функцій згідно зі своїми повноваженнями щодо врегулювання кризових ситуацій та запобігання конфліктам.

Управління Комісара ОБСЄ з питань національних меншин, наприклад, має повноваження на проведення інспекцій на місцях і вдаватися до превентивної дипломатії на ранніх етапах напруженості. Роль управління, яке було створене в 1992 році, полягає в пошуках термінового розв'язання етнічної напруженості, яка може загрожувати миру, стабільності та дружнім відносинам між державами - членами ОБСЄ.

За останні кілька років ОБСЄ вживала таких заходів стосовно Косова, Санджака, Воеводини, Скоп'є, Грузії, Естонії, Таджикистану, Молдови, Латвії, Нагірного Карабаху та Чечні. Починаючи з вересня 1992 року ОБСЄ здійснювала в Албанії, Болгарії, Хорватії, колишній Югославській Республіці Македонія², Угорщині та Румунії місії, покликані сприяти перевірці дотримання режиму санкцій (SAMS), введених ООН щодо Федеративної Республіки Югославія (Сербія та Чорногорія).

У 1996 році, після підписання Дейтонської мирної угоди, ОБСЄ організувала в Боснії та Герцеговині проведення загальних, а у вересні 1997 року - муніципальних виборів. У 1997 році особистий представник Голови ОБСЄ надавав допомогу у політичному врегулюванні кризи в Албанії. Одним із результатів стало проведення в країні виборів, на яких ОБСЄ виступила в ролі спостерігача.

Конфлікт у Косові та міжнародне втручання з метою покласти йому край та відбудувати мир і стабільність поставили перед ОБСЄ найскладніше завдання в її історії. Події в цій провінції продовжують ставити головні вимоги до Організації в плані ресурсів, персоналу і часу.

2 Туреччина визнає республіку Македонія за її конституційною назвою.

Відносини, що розвиваються між ОБСЄ і НАТО, стали одним з важливих побічних результатів кризи, наслідки якої привертатимуть міжнародну увагу ще протягом багатьох років.

З січня до березня 1998 року ОБСЄ підтримувала місію з верифікації в Косові, що наглядала за практичним виконанням угоди про припинення вогню, яка була досягнута в результаті втручання НАТО на підтримку виконання Резолюції 1199 Ради Безпеки ООН. НАТО проводило одночасну місію з повітряного спостереження. Обидві місії були ухвалені Резолюцією 1203 Ради Безпеки ООН.

НАТО надіслало спеціальну військову групу для здійснення термінової евакуації місії з верифікації ОБСЄ в Косові у разі, якщо відновлення конфлікту поставить місію під загрозу.

Місія ОБСЄ відстежувала порушення прав людини по обидва боки етнічного кордону, але дійшла висновку про наявність набагато більшої кількості свідчень про страждання албанців від рук югославських та сербських військових та служб безпеки.

На початку 1999 року ситуація в Косові знову загострилась в результаті провокацій з обох боків. Деякі з цих інцидентів були припинені завдяки посередницьким зусиллям місії з верифікації ОБСЄ, але в середині січня 1999 року ситуація ще погіршилась, коли серби розпочали наступ на косовських албанців. 20 березня 1999 року місія з верифікації в Косові була вимушена залишити цей регіон, оскільки перешкоди, які чинили сербські сили, робили неможливим виконання її завдання.

Місія ОБСЄ в Косові (ОМІК) була створена рішенням Постійної ради ОБСЄ 1 липня 1999 року з метою очолити, в межах загальної структури Місії ООН в Косові (UNMIK), розв'язання питань організаційної та демократичної розбудови і прав людини. Місія ОБСЄ, в свою чергу, створила низку представництв на місцях та регіональних центрів навкруги Косова і працює спільно з іншими міжнародними та неурядовими організаціями над будівництвом демократичного і стабільного майбутнього Косова. Вона займається наданням допомоги в організації навчання представників демократичних політичних партій; розбудовою контактів з неурядовими і громадськими структурами; розв'язанням питань прав людини і допомогою в інтеграції навчання в галузі прав людини та їх захисту в соціальні структури; бере участь у розвитку судових установ, в навчанні та становленні поліції; допомагає розв'язати проблеми громадянського та виборчого обліку; допомагає створити структури засобів масової інформації та мовлення на підтримку свободи преси та інформаційної діяльності в Косові.

Система безпеки, вироблена ОБСЄ

На саміті в Будапешті 5-6 грудня 1994 року глави держав та урядів країн НБСЄ започаткували широке комплексне обговорення усіх аспектів безпеки з метою розробки її концепції на ХХІ сторіччя і з урахуванням поточних дебатів з цих питань в країнах-учасницях.

Декларація Лісабонського саміту 1996 року про Систему спільної всеосяжної безпеки Європи у ХХІ сторіччі підтвердила, що європейська безпека потребує щонайширшої співпраці і координації між країнами - учасницями ОБСЄ та європейськими і трансатлантичними організаціями і визначила ОБСЄ як особливо ефективний форум для розвитку співпраці та взаємного доповнення між такими організаціями та установами. На саміті була ініційована розробка Хартії європейської безпеки, спрямованої на зміцнення безпеки та стабільності в регіоні та поліпшення оперативної здатності ОБСЄ. В декларації також було висловлено намір ОБСЄ поглиблювати співпрацю з іншими організаціями безпеки, дії яких є прозорими та передбачуваними, члени - поодинці й разом - дотримуються принципів і зобов'язань ОБСЄ, а членство базується на відкритих та добровільних обов'язках.

Наступним етапом у розбудові Системи безпеки стала зустріч країн - членів ОБСЄ на рівні міністрів закордонних справ у Копенгагені в грудні 1997 року, яка ухвалила рішення про Основні напрями розробки Документа - хартії ОБСЄ з питань європейської безпеки. На зустрічі в Копенгагені було вирішено, що Спільна концепція розвитку співпраці між взаємно підсилюючими інституціями³ має закласти засади для такої роботи.

Хартія європейської безпеки була ухвалена на Стамбульському саміті ОБСЄ в листопаді 1999 року. Вона ґрунтувалась на кількох політичних ініціативах, серед яких посилення ролі ОБСЄ в операціях з підтримки миру; ухвалення Платформи спільної безпеки; створення груп швидкої експертної допомоги та співпраці (REACT), щоб надати ОБСЄ можливість швидко реагувати на потреби у цивільній допомозі і для проведення

3 Концепція "взаємно підсилюючих інституцій" в галузі безпеки, які раніше називались "взаємопов'язані інституції", бере свій початок у Римській декларації миру і співробітництва, що була оприлюднена на Римському саміті НАТО в листопаді 1991 р. У Декларації визнається, що завдання, які повстануть перед новою Європою, одна інституція не зможе розв'язати повною мірою, це можна зробити тільки через систему взаємозв'язаних інституцій, що об'єднують між собою країни Європи та Північної Америки. Відтак, країни НАТО будуть працювати над новою архітектурою європейської безпеки, в якій НАТО, НБСЄ (пізніше ОБСЄ), Європейське Співтовариство (пізніше Європейський Союз), ЗЄС та Рада Європи будуть доповнювати одна одну і в якій інші регіональні системи співпраці відіграватимуть важливу роль.

широкомасштабних цивільних операцій; розширення здатності ОБСЄ виконувати поліцейські функції; створення Оперативного центру задля планування і проведення операцій та посилення процесу політичних консультацій в рамках ОБСЄ через створення Підготовчого комітету під егідою Постійної ради ОБСЄ.

Платформа спільної безпеки спрямована на подальше посилення і розвиток взаємного співробітництва з компетентними організаціями. В Стамбулі глави держав та урядів висловили принципову готовність надати ресурси міжнародних організацій та інституцій, до яких вони входять, на підтримку діяльності ОБСЄ.

Взаємодія Альянсу з ОБСЄ

Як єдиний форум, що об'єднує усі країни Європи, а також Канаду та Сполучені Штати Америки, Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) є ключовим компонентом європейської архітектури безпеки. Вона являє собою комплексну основу для співпраці в галузях прав людини, фундаментальних свобод, демократії, верховенства права, економіки та безпеки.

Від самого початку існування НБСЄ/ОБСЄ Альянс надавав їй активну підтримку і був одним із прихильників інституціоналізації процесу НБСЄ, ухваленій на саміті НБСЄ в Парижі у 1990 році. На Римському саміті НАТО в листопаді 1991 року Альянс підтвердив свою підтримку процесу НБСЄ і визначив, що ролі цієї організації та Альянсу в розширенні діалогу і співробітництва у Європі є взаємодоповнюючими. Визнаючи, що безпека країн - членів Альянсу нерозривно пов'язана з безпекою інших держав Європи, Альянс розглядає діалог та співпрацю між різними інституціями безпеки як важливий чинник, який сприяє розв'язанню криз та запобіганню конфліктам.

На зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО в Осло у 1992 році була ще раз підкреслена важливість ролі НБСЄ. Учасники зустрічі заявили про свою готовність підтримувати миротворчу діяльність під керівництвом НБСЄ та надання цій організації наявних ресурсів і досвіду Альянсу для виконання завдань у її місії. Це важливе рішення сприяло поглибленню взаємодії між НАТО та ОБСЄ, особливо в контексті нових завдань Альянсу, таких як операції з підтримки миру.

Починаючи з грудня 1991 року, діалог і співробітництво між НАТО та країнами-партнерами з Центральної і Східної Європи та колишнього Радянського Союзу відбувалися в рамках Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС). РПАС досягла вагомих результатів у багатьох

галузях, включаючи сприяння добросусідським відносинам, роззброєння, контроль над озброєннями та співпрацю в підтримці миру. Завдяки такому процесу було зроблено вагомий внесок в розширення співробітництва між державами НАТО та країнами-партнерами, а отже, в посилення ролі НБСЄ/ОБСЄ у цій галузі.

Посилене та оперативніше партнерство між НАТО та країнами - партнерами РПАС почало формуватися у 1997 році, коли на зміну РПАС прийшла Рада євро-атлантичного партнерства (РЄАП). РЄАП є загальною рамковою структурою для співпраці між НАТО та країнами-партнерами, включаючи програму "Партнерство заради миру" (ПЗМ), і виводить її на якісно новий рівень. Керівний політично-військовий комітет/Спеціальна група з питань співпраці в підтримці миру, що працює в рамках РЄАП, здійснює важливий інституційний зв'язок з ОБСЄ. Представник Голови ОБСЄ регулярно відвідує засідання Керівного комітету і проводить брифінги з поточних питань роботи ОБСЄ, які пов'язані з його діяльністю. Така форма співпраці має особливе значення в галузі підтримки миру. Вона є проявом взаємодоповнення та прозорості, що характеризують розвиток співпраці в галузі підтримки миру в рамках РЄАП та ПЗМ.

Починаючи з саміту ОБСЄ у Будапешті в грудні 1994 року, ця організація була задіяна до глибокого комплексного обговорення усіх аспектів безпеки, спрямованого на розробку концепції безпеки XXI сторіччя.

У грудні 1996 року, у прийнятій на Лісабонському саміті Декларації про систему загальної та всеосяжної безпеки у Європі XXI сторіччя, глави держав і урядів країн - членів ОБСЄ ще раз підтвердили, що європейська безпека потребує якнайширшої співпраці та координації зусиль між державами-учасниками й іншими європейськими та трансатлантичними організаціями. Вони також заявили про свій намір розвивати співпрацю з іншими організаціями безпеки. У цьому контексті Альянс зробив свій внесок у дискусію ОБСЄ щодо системи безпеки.

У своїй Декларації з питань євро-атлантичної безпеки й співробітництва, прийнятій в Мадриді у 1997 році, глави держав та урядів країн НАТО визнали ОБСЄ як організацію європейської безпеки, що має найширше представництво. Вони підкреслили ключову роль ОБСЄ у забезпеченні миру, стабільності та безпеки в Європі і наголосили на важливості принципів та зобов'язань, прийнятих цією організацією за основу для розвитку структур всеосяжної європейської безпеки, що базується на співпраці.

У Мадриді НАТО також висловило свою подальшу підтримку зусиллям ОБСЄ, спрямованим на розбудову загальної та всеосяжної

системи безпеки Європи XXI сторіччя та ідеї розробки Хартії європейської безпеки відповідно до рішень, ухвалених у 1996 році на саміті ОБСЄ в Лісабоні.

Загальна концепція розвитку співпраці між взаємопідсилюючими інституціями, як було узгоджено в грудні 1997 року на зустрічі міністрів закордонних справ країн - членів ОБСЄ у Копенгагені, включає перелік принципів та зобов'язань щодо розвитку співпраці між взаємопідсилюючими організаціями й установами на засадах Платформи безпеки та співпраці. В рамках відповідних організацій і установ, членство в яких мають країни ОБСЄ, відбувається практична робота, спрямована на дотримання цими установами принципів Платформи. Першими практичними кроками у розвитку співпраці між ОБСЄ і такими інституціями, згідно із Загальною концепцією, мають бути регулярні контакти та зустрічі в рамках постійного форуму для забезпечення діалогу, більшої прозорості та практичного співробітництва. Ця робота включає також призначення офіцерів зв'язку або створення контактних пунктів, перехресне представництво на відповідних зустрічах та інші контакти, що дасть змогу краще познайомитися з потенціалом кожної з цих організацій щодо запобігання конфліктам. НАТО і ОБСЄ розбудовують свої відносини на засадах Загальної концепції.

Відданість Альянсу розвитку безпеки, процвітання, демократії в євро-атлантичному регіоні знайшла своє відображення у переглянутій Стратегічній концепції та інших документах, ухвалених главами держав та урядів країн - членів НАТО на Вашингтонському саміті в квітні 1999 року. Країни -члени НАТО повною мірою підтримують як основоположні принципи ОБСЄ, так і її комплексний і спільний підхід до безпеки. Ця підтримка була чітко продемонстрована у заявах Альянсу про його готовність підтримати зусилля ОБСЄ зі зміцнення європейської безпеки та стабільності і зокрема операції з підтримки миру під егідою ОБСЄ. Досягнення у зарученні допомогою ОБСЄ в проведенні операцій з підтримки миру віддзеркалені у Хартії про європейську безпеку.

Альянс вітає наголос на більш тісному співробітництві між міжнародними організаціями, зроблений у Хартії. Співпраця, що склалася останнім часом між НАТО та ОБСЄ в галузях запобігання конфліктам, операцій з підтримки миру, врегулювання криз та постконфліктної реабілітації, повною мірою відповідає духу Платформи спільної безпеки, що має розвиватись відповідно до Хартії.

Тісна практична співпраця між обома організаціями підсилюється у контексті міжнародних зусиль з відновлення миру в колишній Югославії, особливо в світлі відносин між ОБСЄ і Стабілізаційними силами під

проводом НАТО (СФОР) в Боснії та Герцеговині, та між ОБСЄ і Силами в Косові (КФОР) (див. нижче).

Серед ініціатив, ухвалених на Стамбульському саміті - створення груп швидкої експертної допомоги і співпраці (REACT). Ці мобільні групи включатимуть широке коло експертів з питань запобігання конфліктам, врегулювання криз і постконфліктної реабілітації. Посилення здатності ОБСЄ швидко розгортати цивільні компоненти операцій з підтримки миру сприяє співробітництву з підрозділами миротворців під проводом НАТО, які діють поряд з цими цивільними командами.

На форумі ОБСЄ з питань співпраці в галузі безпеки країни НАТО, спільно з іншими державами-членами, представили ряд суттєвих пропозицій щодо обміну інформацією з оборонного планування; непоширення та здійснення передачі озброєнь; співробітництва та контактів у військовій галузі; глобального обміну військовою інформацією та стабілізаційних заходів в умовах локалізованих кризових ситуацій. За період з 1993-го до 1995 року всі ці пропозиції були використані для розробки документів ОБСЄ, які й було ухвалено. Альянс також вніс пропозиції щодо вдосконалення Заходів зміцнення довіри і безпеки (CSBMs), викладених у Віденському документі ОБСЄ, що сприяло ухваленню удосконаленої редакції документа в грудні 1994 року (Віденський документ 1994 р.) Версія 1994 року була пізніше замінена на Віденський документ 1999 року.

Галузі практичної співпраці

Хоча ролі ОБСЄ, Атлантичного альянсу та інших міжурядових організацій, що становлять розширену систему євро-атлантичної безпеки, залишаються чітко визначеними, необхідність практичної співпраці та взаємної підтримки між ними дедалі зростає.

У Боснії й Герцеговині Сили втілення під проводом НАТО (ІФОР), а в подальшому Стабілізаційні сили (СФОР) активно співпрацювали з ОБСЄ у втіленні Дейтонської мирної угоди. ІФОР допомагали ОБСЄ у підготовці до вересневих 1996 року виборів і забезпечували матеріально-технічну підтримку та безпеку під час їх проведення. Вибори пройшли без серйозних інцидентів. СФОР надавали подібну допомогу ОБСЄ у плануванні і проведенні муніципальних виборів 1997 року.

ІФОР і СФОР практично допомагали ОБСЄ у втіленні Статті II (CSBMs) та Статті IV (Субрегіональні угоди з контролю над озброєннями) Дейтонської угоди, надавали необхідну інформацію про місця зберігання зброї. Стабілізаційні сили забезпечували матеріально-технічну підтримку

для здійснення контролю над озброєннями, транспортували важку зброю від місць зберігання до місць знищення.

Косовська криза підняла співпрацю ОБСЄ - НАТО на новий рівень. Унікальний характер співпраці між НАТО та місією ОБСЄ з верифікації в Косові у 1999 році дала змогу обом організаціям творчо співпрацювати за дуже складних обставин. КФОР продовжують надавати підтримку ОБСЄ та іншим організаціям, що беруть участь у місії ООН в Косово, особливо створюючи безпечне середовище, яке необхідне їм для виконання своїх завдань.

Додаткову інформацію про ОБСЄ можна одержати від секретаріату ОБСЄ за адресою: Kärntner Ring 5-7, 1010 Vienna, Austria. Tel: 43 1 514 360; Fax: 43 1 514 3696 (<http://www.OSCE.org>). секретаріат також має бюро в Празі: OSCE Secretariat Rytiřska 31, 110 00 Prague 1, Czech Republic (<http://www.OSCEprag.cz>; E-Mail: webmaster@OSCEprag.cz).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (ЄС)

Європейський Союз було створено на основі Римського договору, підписаного 25 березня 1957 року Бельгією, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Німеччиною та Францією. У 1973 році до цих країн приєдналися Данія, Ірландія та Великобританія, у 1981 році - Греція, у 1986 році - Іспанія та Португалія, а у 1995 році - Австрія, Фінляндія та Швеція. Переговори про приєднання до ЄС успішно завершила Норвегія, проте під час загальнонаціонального референдуму 27-28 листопада 1994 року 52,5% норвежців із тих, що взяли участь у референдумі, проголосували проти членства в Європейському Союзі. Заяви про членство в ЄС були подані Туреччиною, Кіпром та десятьма країнами Центральної Європи, що є асоційованими членами (Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чеська Республіка).

На засіданні Європейської ради, що відбулося 9-10 грудня 1991 року в Маастрихті, глави держав і урядів Європейського співтовариства уклали угоду про політичний союз і угоду про економічний та монетарний союз, які разом становлять Договір про Європейський Союз. Договір набув чинності 1 листопада 1993 р. після його ратифікації усіма сторонами.

15-16 червня 1997 року глави держав та урядів країн членів ЄС ухвалили ряд змін до Маастрихтського договору, які стосувалися майбутньої спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Зокрема було вирішено, що:

- Генеральний секретар Європейської ради отримує повноваження Верховного представника з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки;
- під його керівництвом створюється Відділ політичного планування та раннього попередження;
- протягом одного року з моменту набуття чинності Амстердамським договором ЄС, спільно з ЗЄС, розробляє систему вдосконаленої співпраці між двома організаціями;
- гуманітарні, рятувальні та миротворчі завдання, а також ті, що передбачають використання збройних сил для врегулювання кризових ситуацій, включаючи операції з підтримки миру (так звані "Петерсберзькі місії" ЗЄС: див. розділ 4) вносяться в нову редакцію Договору (Ст. J. 7).

Питання щодо обумовленого голосування кваліфікованою більшістю знайшло подальший розвиток в контексті Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Відповідно до нової структури Договору Європейська рада визначає спільну стратегію, що втілюється Європейським Союзом у питаннях, які становлять спільний інтерес для країн-членів. Європейська рада реалізує її, зокрема, через спільну діяльність та вироблення спільних позицій. Ці рішення приймаються кваліфікованою більшістю, проте існує положення, згідно з яким країна-член може займати позицію "конструктивного утримання від голосування". Це відбувається у тих випадках, коли та чи інша країна не бажає брати участь у прийнятті рішення, але й не перешкоджає його прийняттю іншими державами. З іншого боку, якщо рішення торкається важливих аспектів національної політики певної країни, вона має вибір блокувати голосування кваліфікованою більшістю, залишаючи за іншими державами-членами можливість оскаржити таку свою дію перед Європейською радою.

Роль Європейського Союзу в міжнародних відносинах виходить далеко за межі позицій та дій щодо Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. ЄС - це ще й найбільший суб'єкт світової торгівлі. Він також є найбільшим фінансовим донором для країн, що розвиваються, та одним з найбільших - для Близького Сходу. Крім того, Європейський Союз надає найбільше коштів для фінансування міжнародних зусиль, спрямованих на створення умов для тривалого миру в колишній Югославії. Багато інших галузей політики, яку проводить Європейський Союз, такі як сільське господарство та рибальство, також мають важливий зовнішній вимір. Роль ЄС у зовнішніх відносинах ще більше посилиться після створення Європейського економічного і монетарного союзу та введення єдиної валюти.

Європейський Союз приділяє велику увагу забезпеченню відповідності Спільної зовнішньої політики та політики безпеки усім іншим аспектам політики ЄС, що мають зовнішній характер. Як Рада міністрів, так і Європейська комісія в межах своїх повноважень відповідають за сумісність загальної зовнішньої діяльності Союзу з цілями зовнішніх відносин, безпеки, економічної політики та політики розвитку.

Такий підхід визначав також розробку політики розширення Європейського Союзу, його стратегію стосовно країн-кандидатів з Центральної Європи на етапі підготовки до членства, відносини ЄС - Росія та відносини між Європейським Союзом і країнами Середземномор'я. Основу майбутнього європейсько-середземноморського партнерства, що охоплює як політичні, так і економічні відносини, було закладено на Барселонській конференції в листопаді 1995 року (див. розділ 3).

Політичні та економічні аспекти бралися до уваги і на саміті глав держав та урядів 15 європейських і 10 азійських держав у Бангкоку в березні 1996 року, де було започатковано діалог ЄС - Азія. Під час останнього середньотермінового перегляду Конвенції Ломе між Європейським Союзом та країнами Африки, Карибського й Тихоокеанського басейнів, було зроблено більший наголос на політичних аспектах конвенції. ЄС також активно співпрацює з країнами Південної Америки (наприклад, в рамках Групи ЄС - Ріо та з країнами Mercosur. До того ж зі Сполученими Штатами Америки ЄС підтримує постійний діалог з політичних і економічних проблем, що стосуються спільних інтересів, та прямі переговори з питань торгівлі та інвестицій у контексті Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ) та Плану дій ЄС - США.

Від початку конфлікту в колишній Югославії та розпаду Югославської Федерації Європейський Союз відіграє важливу роль у спробах відновити мир у цьому регіоні та спрямувати гуманітарну допомогу до громад, що постраждали від воєнного конфлікту. Лондонська конференція з питань Югославії, що відбулась у серпні 1992 року під співголовуванням Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та прем'єр-міністра Великобританії (на той час Голови Європейської ради), була для ЄС новою формою зовнішньополітичної діяльності. Це був перший приклад міжнародної акції, здійсненої спільно Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй. Нового дипломатичного представника Європи в Боснії посла Карлоса Устендорпа (Іспанія) було призначено в травні 1997 року після відставки його попередника Карла Більдта, колишнього прем'єр-міністра Швеції. Карлоса Устендорпа влітку 1999 року замінив Вольфганг Петріш, колишній посол Австрії та посланець Європейського Союзу в Белграді.

Структура Європейського Союзу

Європейський Союз базується на трьох “опорах”:

- Європейське співтовариство становить правову основу для формування політики спільного ринку, міжнародної торгівлі, сприяння розвитку, монетарної політики, сільського господарства, рибальства, навколишнього середовища, регіонального розвитку, енергетики і т.д.;
- спільна зовнішня політика та політика безпеки (CFSP);
- юстиція і внутрішні справи, що включає співпрацю між країнами - членами ЄС в таких галузях, як цивільне та кримінальне право, імміграційна політика та надання притулку, прикордонний контроль, боротьба з торгівлею наркотиками, співпраця та обмін інформацією між поліціями.

Ці три головні компоненти Європейського Союзу скеровуються почасти основоположними цілями та принципами, а почасти - єдиною інституційною структурою.

Ключовою внутрішньою метою Європейського Союзу є сприяння економічному та соціальному прогресу, головним чином через створення зони без внутрішніх кордонів, підтримку економічної і соціальної цілісності, заснування економічного і монетарного союзу та введення єдиної валюти. Основною зовнішньою метою політики ЄС є ствердження його ідентичності на міжнародній арені, передусім через спільну зовнішню політику та політику безпеки, зокрема через розробку спільної оборонної політики. Основоположними принципами, якими керується Європейський Союз, є повага до національної самобутності, демократії та фундаментальних прав людини.

Щодо єдиної організаційної структури ЄС, то вона включає п'ять головних інституцій:

- Європейський парламент представляє 370 мільйонів громадян Європейського Союзу. Він відповідає за прийняття законів та нагляд і контроль за використанням виконавчих повноважень інститутами Європейського Союзу. До 1979 року члени Європейського парламенту призначалися законодавчими органами країн-членів з числа депутатів цих органів. Перші прямі вибори до Європейського парламенту відбулися у червні 1979 року. Головні повноваження Європейського парламенту поділяються на три категорії. Перша - це законодавчі повноваження, що у поширеній формі нині дають право парламенту доповнювати та приймати законопроекти, запропоновані Комісією. Відтак Парламент та Рада міністрів

поділяють повноваження щодо прийняття рішень у багатьох галузях. Друга - бюджетні повноваження. Кожного року Європейський парламент приймає бюджет ЄС. Третім повноваженням Європейського парламенту є нагляд за роботою виконавчої влади ЄС шляхом призначення президента та членів Комісії. Європейський парламент має право заслуховувати окремих комісарів і, зрештою, розпускати Комісію. Громадяни держав ЄС мають право як індивідуально, так і групами звертатися до Парламенту з клопотаннями. Для розслідування скарг громадян про адміністративні порушення призначено парламентського уповноваженого - "омбудсмена".

- Рада Європейського Союзу, відома, як Рада міністрів, розглядає пропозиції, подані Комісією, і є головним керівним органом Союзу. Рада відповідає за визначення політичних цілей, координацію національної політики та розв'язання суперечок між членами або з іншими інституціями. Компетенція Ради поширюється на сфери діяльності усіх трьох "опор" Європейського Союзу. До її складу входять міністри урядів держав - членів ЄС. Засідання на рівні міністрів готуються постійними представниками держав-членів.
- Комісія, яка відповідає за нагляд за виконанням договорів ЄС і за законодавчу та політичну ініціативу в співтоваристві, а також за нагляд за дотриманням цих законів, виступає також у ролі охоронця права Європейського співтовариства і може передавати справи на розгляд Європейського суду. Комісія фактично є менеджером та виконавчим органом Європейського Союзу з питань політики та міжнародної торгівлі. Вона складається з двадцяти комісарів, призначених державами-членами для роботи в Комісії впродовж п'яти років.
- Суд ЄС - найвища інстанція з питань права Співтовариства. Судді, які входять до його складу (по одному від кожної країни, з числа яких призначається Голова суду), вирішують спори, що виникають у зв'язку з тлумаченням та застосуванням законів Співтовариства, і мають повноваження скасовувати рішення, які визнаються такими, що суперечать установчим договорам Співтовариства. Рішення суддів є обов'язковими для виконання Комісією, національними урядами, юридичними та фізичними особами. Відтак Суд забезпечує судовий нагляд, який необхідний для забезпечення виконання законів при інтерпретації та виконанні договорів та усієї діяльності ЄС.
- Палата аудиторів завершує перелік головних інституцій ЄС. Цей орган контролює фінансову діяльність Європейського Союзу,

наглядає за тим, щоб кошти використовувались за призначенням, і виявляє випадки шахрайства. Можна сказати, що Палата представляє інтереси платників податків.

- Європейський інвестиційний банк є фінансовою установою Європейського Союзу, яка надає позики для капітальних інвестицій, спрямованих на економічний розвиток ЄС.
- Економічний і соціальний комітет надає Парламенту, Раді та Комісії рекомендації з економічної та соціальної діяльності Союзу за своєю ініціативою, або на запит цих інститутів.
- Комітет регіонів був створений для захисту регіональної та місцевої самобутності в регіонах Європейського Союзу і забезпечення того, що на них зважають при втіленні політики ЄС.
- Омбудсмен Європейського Союзу представляє механізм, який дає змогу жертвам неправомірних дій інститутів ЄС оскаржити ці дії.

У 1999 році рішення, ухвалені на засіданні Європейської ради в Гельсінкі, викликали створення ряду тимчасових та постійних структур, які мали сприяти подальшому розвитку Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Вони описані в розділі 4, де подана інформація щодо розвитку власне Європейської системи безпеки і оборони (ESDI), розвитку відносин між Європейським Союзом та Західноєвропейським Союзом (ЗЄС), встановлення контактів між Європейським Союзом і НАТО. Подальша інформація про роль ЗЄС в цих питаннях наводиться далі в цьому розділі.

Спільна зовнішня політика та політика безпеки (CFSP)

Загальна система політичного розвитку Союзу впродовж 1970-1980 років мала офіційну назву “Європейське політичне співробітництво” (ЄПС). Впровадження Спільної зовнішньої політики та політики безпеки згідно з Договором про Європейський Союз, що набув чинності у 1993 році, ознаменувало значний крок вперед. Головними цілями цієї політики відповідно до Договору є:

- захист спільних цінностей, фундаментальних інтересів та незалежності Союзу;
- всебічне зміцнення безпеки ЄС та країн - членів Союзу;
- збереження миру і зміцнення міжнародної безпеки;
- сприяння міжнародній співпраці;

- розвиток і зміцнення демократії, верховенства права, поваги до прав людини та фундаментальних свобод.

Процедури ухвалення Європейським Союзом рішень у галузі зовнішньої політики та політики безпеки головним чином мають міжурядовий характер. Європейська рада визначає головні напрями політики у цих галузях. За винятком певних рішень щодо виконання спільних дій, згаданих раніше у цьому розділі, решта рішень Ради міністрів приймається консенсусом.

Як елемент тривалого процесу розробки ефективної Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, ЄС запровадив процедуру призначення спеціальних посланців з особливих питань як дипломатичних представників Союзу. Таку процедуру було застосовано, зокрема, для призначення спеціальних дипломатичних представників ЄС у Боснії, в Африканському регіоні Великих Озер та на Близькому Сході.

На завершення Міжурядової конференції держав ЄС 1996-1997 років глави держав та урядів уклали новий Амстердамський договір від 17 червня 1997 року. Про значення Амстердамського договору для майбутньої Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, а також для відносин між цією організацією та ЗЄС йдеться далі у цьому розділі.

Подальші кроки з впровадження Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP) і Спільної європейської зовнішньої та оборонної політики (CESDP) були зроблені на наступних засіданнях Європейської ради, зокрема, в Кельні у червні 1999 року, в Гельсінкі у грудні 1999 року та у Лісабоні в березні 2000 року.

Спільна зовнішня політика та політика безпеки орієнтується на комплексність і покликана охоплювати усі аспекти цих галузей. В Договорі про Європейський Союз, а також у відповідній Декларації країн - членів Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) передбачається, що ЗЄС є невід'ємним чинником у процесі розбудови Європейського Союзу, до того ж останній може звернутися до ЗЄС з проханням розробити і втілити рішення або заходи в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки, пов'язані з обороною. З метою досягнення послідовності у діях ЄС, ЗЄС та НАТО країнам-членам Європейського Союзу було запропоновано приєднатися до ЗЄС або отримати статус спостерігачів, а іншим європейським країнам, що входять до НАТО, - стати асоційованими членами ЗЄС.

Ухвалюючи ці заходи, керівництво Європейського Союзу наголосило на тому, що НАТО залишається основою колективної оборони його членів і продовжуватиме відігравати важливу роль у врегулюванні криз. Більше того, розвиток CESDP не відбудуватиметься за рахунок зобов'язань

країн-членів за статтею 5 Вашингтонського (Північноатлантичного) договору або статті V Брюссельського (ЗЄС) договору.

У Гельсінкі, в грудні 1999 року, на додаток до нових постійних органів та вищеописаних проміжних заходів, Рада виробила спільну Головну європейську мету щодо створення військових потужностей, готових до розгортання, і домовились виробити спільні цілі спроможності в галузях управління і командування, розвідки і стратегічних перевезень, які дали б можливість ЄС виконувати повний спектр “Петерсберзьких” завдань. Ці цілі будуть досягатись завдяки добровільним і узгодженим національним та міжнародним зусиллям.

Головна мета щодо розвитку європейської військової потужності потребує здатності швидко розгорнути (протягом 60 днів) і утримувати принаймні рік оперативно потужні сили складом у 60 000 осіб. Також визначена мета створення менших підрозділів швидкого реагування, що будуть знаходитись на дуже високому рівні готовності.

Через три місяці в Лісабоні Європейська рада схвально відзначила той факт, що проміжні органи, про які йшлося в Гельсінкі, вже створені і розроблений процес досягнення головної мети та визначення національних внесків у досягнення вищезазначених цілей військової спроможності. Восени 2000⁴ року заплановане проведення конференції, присвяченої внескам у досягнення цих цілей.

На засіданні Європейської ради міністрів в Санта Марія да Фейра, Португалія, в червні 2000 року керівники Європейського Союзу підштовхнули процес CESDP по ряду напрямів, особливо щодо домовленостей, яких має досягти Рада стосовно внесків третіх країн у врегулювання криз військовими засобами під егідою ЄС.

Ці домовленості стосуються деталей консультацій та/або участі європейських країн - членів НАТО, які не є членами ЄС, та інших держав, які є кандидатами на вступ до ЄС. Рада також погодилась з тим, що Росія, Україна та інші європейські держави, які залучені до політичного діалогу з Союзом, а також інші заінтересовані країни, можуть бути запрошені до участі в операціях під проводом ЄС. Рада вітала заінтересованість Канади в цьому контексті.

Більше того, Рада визначила принципи, на яких мають ґрунтуватись консультації та співпраця з НАТО. Зокрема, вона запропонувала створити

4 На конференції з визначення національних внесків, яка відбулась у Брюсселі в листопаді 2000 р., міністри оборони країн - членів ЄС та партнерів пообіцяли надати значні сили в розпорядження майбутніх Європейських сил швидкого реагування.

4 тимчасові робочі групи, які будуть займатись питаннями безпеки; цілей військової спроможності; деталей доступу ЄС до ресурсів і потужностей НАТО; вироблення постійних домовленостей щодо проведення консультацій ЄС - НАТО.⁵

Додаткову інформацію можна отримати з відділів різних інституцій ЄС, про які розповідалося вище, регіональних центрів інформації Європейського Союзу та Європейської комісії.

The European Commission
73 rue Archimède
1040 Brussels
Belgium
Tel: 32 2 295 3844
Fax: 32 2 295 0166
Website: <http://www.europa.eu.int>

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ Союз (ЗЄС)⁶

Західноєвропейський Союз існує з 1954 року і нині включає 10 держав Європи: Бельгію, Великобританію, Грецію, Іспанію, Італію, Люксембург, Нідерланди, Німеччину, Португалію і Францію. Він має свою Раду та Секретаріат, які в січні 1993 року були переведені з Лондона до Брюсселя, та розташовану в Парижі Парламентську асамблею. ЗЄС бере свій початок від Брюссельського договору 1948 року про співпрацю в економічній, соціальній і культурній галузях та колективну самооборону, який підписали Бельгія, Великобританія, Люксембург, Нідерланди та Франція.

З підписанням Північноатлантичного договору в 1949 році відповідальність за військові справи Організації Брюссельського договору, або Західного Союзу, перейшла до Північноатлантичного альянсу. За Паризькими домовленостями 1954 року Федеративна Республіка Німеччина й Італія приєдналися до Брюссельського договору і організацію перейменували у Західноєвропейський Союз. Останній продовжує

5 Спеціальні робочі групи почали свої засідання влітку. В грудні 2000 р. міністри країн - членів НАТО відзначили прогрес і вітали посилення діалогу та його внесок у поліпшення розуміння обома організаціями того, як вони можуть ефективно співпрацювати.

6 У листопаді 2000 р. Рада міністрів ЗЄС на зустрічі у Марселі відзначила прогрес, досягнутий Європейським Союзом у галузі європейської політики безпеки та оборони. А також підтримку, яку цьому процесу надав Атлантичний альянс. Рада ухвалила ряд рішень з передачі своєї оперативної ролі Європейському Союзу та домовленостей щодо залишкових функцій і структур ЗЄС.

існування задля виконання умов і завдань, закладених у Паризьких домовленостях.

У 1984 році діяльності Західноєвропейського Союзу було надано нового імпульсу з метою розвитку “власне європейської системи спільної оборони” на основі співпраці його членів у галузі безпеки і зміцнення європейської опори Північноатлантичного альянсу.

У серпні 1987 року, під час ірано - іракської війни, експерти Західноєвропейського Союзу зустрілись у Гаазі, щоб обговорити спільні дії в Перській затоці для забезпечення свободи навігації по нафтових морських коридорах регіону, а в жовтні 1987 р. відбулась нова зустріч держав ЗЄС для координації їхньої військової присутності у Перській затоці у відповідь на здійснені у цьому регіоні напади на торговельні судна.

На засіданні Ради міністрів Західноєвропейського Союзу, що відбулось у жовтні 1987 року в Гаазі, міністри закордонних справ і міністри оборони держав-членів ухвалили “Платформу щодо європейських інтересів безпеки”, в якій заявили про свою рішучість зміцнити європейську опору НАТО і забезпечити інтегрованій Європі безпеку та належний оборонний потенціал. У цьому документі визначено відносини Західноєвропейського Союзу з НАТО та іншими організаціями, а також перспективи розширення ЗЄС та умови подальшого посилення його ролі як форуму для регулярного обговорення проблем, що постають перед Європою в галузі оборони й безпеки.

Після ратифікації Договору про приєднання, підписаного в листопаді 1988 року, Іспанія та Португалія стали членами Західноєвропейського Союзу у 1990 році, відповідно до ухвалених в 1987 році рішень про сприяння процесу розширення ЗЄС. Наступний крок було зроблено в листопаді 1989 року, коли Рада ЗЄС вирішила заснувати в Парижі Інститут вивчення проблем безпеки з метою сприяння розвитку власне Європейської системи безпеки та оборони і втіленню в життя Гаазької платформи.

На засіданні Європейської ради, яке відбулося 9-10 грудня 1991 року в Маастрихті, було ухвалено низку рішень щодо спільної зовнішньої політики і політики в галузі безпеки Європейського Союзу. У свою чергу держави - члени Західноєвропейського Союзу ухвалили рішення стосовно ролі ЗЄС та його відносин з Європейським Союзом та Північноатлантичним альянсом. На ці рішення (викладені у Маастрихтських деклараціях) схвально відгукнулася Північноатлантична рада на своєму засіданні на рівні міністрів, що відбулося 19 грудня 1991 року. Вони передбачають: запросити членів Європейського Союзу

приєднатись до ЗЄС чи звернутись із проханням про надання їм статусу спостерігачів, а європейських членів НАТО запросити до асоційованого членства в ЗЄС; здійснити поетапне перетворення ЗЄС на оборонний компонент Європейського Союзу, конкретизувати і втілювати в життя ухвалені ЄС рішення і заходи оборонного значення; прагнути зміцнення європейської опори Атлантичного альянсу, підсилюючи роль, відповідальність і внесок держав ЗЄС, які є членами НАТО; підтвердження Західноєвропейським Союзом його наміру узгоджувати свої дії з позицією, якої дотримується Альянс; підсилити оперативну роль ЗЄС; перевести Раду і Секретаріат ЗЄС з Лондона до Брюсселя. Розглядалися й інші пропозиції, зокрема ті, що стосувалися нової ролі ЗЄС у співробітництві в галузі озброєнь.

19 червня 1992 року міністри закордонних справ і міністри оборони держав - членів ЗЄС провели зустріч поблизу Бонна, присвячену подальшому зміцненню ролі ЗЄС, і ухвалили Петерсберзьку декларацію. Спираючись на ухвалені у Маастрихті рішення, Декларація накреслює головні напрями майбутнього розвитку Західноєвропейського Союзу. Держави ЗЄС заявили про свою готовність виділити свої військові контингенти з усього спектра звичайних збройних сил для виконання військових завдань під керівництвом ЗЄС. Ці завдання, відомі під назвою "Петерсберзькі місії", включають гуманітарні та рятувальні операції, завдання з підтримки миру та застосування збройних сил для врегулювання кризових ситуацій, включно з миротворчими операціями. У Петерсберзькій декларації члени ЗЄС зобов'язуються підтримувати заходи, здійснювані НБСЄ та Радою Безпеки ООН з метою запобігання конфліктам і підтримки миру.

Положення Маастрихтського договору, які стосуються ЗЄС (Ст. J. 4.2 Договору про Європейський Союз) були вперше застосовані в листопаді 1996 року. На той час було ухвалено рішення звернутися до ЗЄС з проханням терміново вивчити можливості участі в гуманітарній діяльності ЄС на підтримку біженців та переміщених осіб у регіоні Великих Озер в Африці. Співпраця між ЗЄС та ЄС відбувалась також у плануванні операцій з евакуації, зусиллях для підтримки миру у Африці та розмінування.

Положення, ухвалені відповідно до Маастрихтського договору, були переглянуті на міжурядовій конференції 1996/97 року. На зустрічі міністрів країн ЗЄС у 1995 р. в Мадриді було ухвалено рішення щодо конкретного "внеску ЗЄС в роботу міжурядової конференції ЄС 1996 року." Цей документ надав оцінку розвитку організації з часу підписання Маастрихтського договору; виклав можливі варіанти майбутніх відносин між ЄС та ЗЄС; і надав перелік узгоджених принципів та керівних напрямів

сприяння роботі міжурядової конференції щодо розбудови власне Європейської системи безпеки та оборони. Він був офіційно представлений Західноєвропейським Союзом Раді Європейського Союзу.

У результаті проведення в Амстердамі міжурядової конференції 16 та 17 червня 1997 року глави держав та урядів країн ЄС внесли до Маастрихтського договору зміни, пов'язані з майбутньою спільною зовнішньою політикою та політикою Союзу у галузі безпеки, а також відносинами між ЄС та ЗЄС. Відтак Петерсберзькі місії, сформульовані на червневому 1992 року засіданні ЗЄС на рівні міністрів, були включені до Амстердамського договору.

Амстердамський договір передбачає, що ЗЄС є невід'ємним чинником у розвитку Європейського Союзу і надає останньому доступ до оперативних сил, головним чином в контексті Петерсберзьких місій. ЗЄС має надавати підтримку ЄС у формулюванні оборонних аспектів спільної зовнішньої політики та політики безпеки; в свою чергу ЄС має сприяти зміцненню інституційних зв'язків із ЗЄС *“з метою можливої інтеграції Західноєвропейського Союзу в ЄС, якщо таке рішення буде прийняте Європейською радою”*.

У Амстердамському договорі також зазначено, що *“Європейський Союз буде використовувати ЗЄС в розробці та реалізації рішень і дій, що пов'язані з обороною”*. Європейська рада має компетенцію визначати основні напрями такого використання. Всі держави ЄС, включно з тими, що не є повноправними членами ЗЄС, мають право у повному обсязі брати участь у виконанні завдань, передбачених даною процедурою. У тому ж дусі Рада ЄС, за погодженням з інституціями ЗЄС, ухвалює необхідні практичні процедури, що дозволяють усім задіяним державам ЄС повною мірою та на рівних засадах брати участь у плануванні та ухваленні рішень ЗЄС.

У Протоколі до Ст.17 Амстердамського договору зазначено, що ЄС, спільно з ЗЄС, розроблять плани удосконалення співпраці між ними за період не більше одного року після набуття чинності даним Договором. У своїй “Декларації про роль Західноєвропейського Союзу і його відносини з Європейським Союзом та Атлантичним альянсом”, ухваленій міністрами країн ЗЄС 22 липня 1997 року, ЗЄС узяв до уваги положення Амстердамського договору, що стосуються ЗЄС. У Декларації також викладено розуміння Західноєвропейським Союзом своєї ролі та відносин з Європейським Союзом та Атлантичним альянсом. У вступі до Декларації зазначається, що ЗЄС є невід'ємним чинником у розвитку Європейського Союзу і надає йому доступ до оперативних сил, особливо в контексті Петерсберзьких місій; він також є основним елементом у розбудові власне Європейської системи безпеки та оборони

в рамках Альянсу відповідно до Паризької декларації та рішень, ухвалених міністрами країн НАТО у червні 1996 року в Берліні.

З часу підписання Амстердамського договору та ухвалення Декларації ЗЄС від 22 липня 1997 року були зроблені подальші кроки у розвитку відносин ЗЄС-ЄС. У вересні 1997 р. Рада ЗЄС запровадила заходи максимальної гармонізації шестимісячного головування на основі ротації між країнами-членами як у ЗЄС, так і в ЄС. Відповідно до положень Статті 17.3 Амстердамського договору на зустрічі в Ерфурті, Німеччина, у листопаді 1997 року міністри держав ЄС ухвалили рішення щодо посилення оперативної ролі країн, які мають в ЗЄС статус спостерігачів. У Ерфурті міністри також ухвалили рішення щодо деталей участі асоційованих членів та спостерігачів в операціях ЗЄС.

З 1991 року ЗЄС розробляє рамкову процедуру, за якою нині дедалі більше країн долучаються до його діяльності. У другій Маастрихтській декларації ЗЄС від 1991 року Західноєвропейський Союз запросив держави ЄС приєднатися до ЗЄС на умовах, що будуть узгоджені відповідно до Статті XI доповненого Брюссельського договору, або набути статус спостерігачів. Водночас іншим європейським країнам НАТО було запропоновано статус асоційованих членів ЗЄС, який дозволить їм *“у повному обсязі брати участь в діяльності ЗЄС”*. Петербурзька декларація визначає права та обов'язки майбутніх членів, спостерігачів та асоційованих членів ЗЄС для країн, що є членами ЄС і НАТО. На зустрічі в Римі 20 листопада 1992 року міністри держав ЗЄС ухвалили рішення про розширення організації і запросили Грецію стати десятою країною-членом після відповідної парламентської ратифікації.

9 травня 1994 року Рада міністрів ЗЄС на своєму засіданні в Люксембурзі оприлюднила Кірхберзьку декларацію, у якій висловлено згоду на надання дев'ятьом центрально- і східноєвропейським країнам, що підписали з ЄС “Угоди про Європу”, статусу “асоційованих партнерів”⁷, (на відміну від асоційованого членства Ісландії, Норвегії та Туреччини). У 1996 році Словенія стала десятим асоційованим партнером ЗЄС.

Офіційно Греція приєдналась до ЗЄС у 1995 році. Ісландія, Норвегія та Туреччина, як члени НАТО, отримали статус асоційованих членів; Данія та Ірландія, як члени ЄС, стали спостерігачами. Після вступу до Європейського Союзу 1 січня 1995 року та по закінченні відповідних парламентських процедур спостерігачами ЗЄС також стали Австрія,

7 Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія та Словаччина, Угорщина, Чеська Республіка.

Фінляндія та Швеція. 23 березня 1999 року, після вступу до НАТО, Чеська Республіка, Угорщина та Польща стали асоційованими членами.

Цими рішеннями була створена гнучка система з трьома різними рівнями членства та партнерства плюс статус спостерігача:

- члени (усі члени ЗЄС є водночас членами НАТО та ЄС);
- асоційовані члени (члени НАТО, але не члени ЄС);
- асоційовані партнери (не є членами ні НАТО, ні ЄС);
- спостерігачі (члени ЄС але не НАТО. Данія також вибрала для себе статус спостерігача).

Виконання Петерберзьких завдань

Протягом 90-х років ЗЄС розвивав відносини і з іншими країнами та регіонами. Діалог з Росією забезпечує політичні консультації та практичну співпрацю з питань, що викликають спільний інтерес. Прикладом практичної співпраці є постачання супутникових фотознімків Росії Супутниковому центру ЗЄС. Західноєвропейський Союз також розвиває діалог з Україною на основі спільного комюніке ЗЄС - Україна, підписаного у вересні 1996 року. ЗЄС підтримує діалог і з шістьма середземноморськими країнами, що не є його членами (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Мавританія, Марокко та Туніс). Такий діалог дає можливість інформувати ці країни про діяльність ЗЄС та обмінюватись думками з питань, що викликають спільний інтерес, зокрема досвід, набутий в операціях з підтримки миру. У контексті зусиль міжнародного співтовариства ЗЄС також надає допомогу країнам Африки у підготовці до ефективного виконання операцій з підтримки миру.

Після ухвалення Маастрихтських та Петерберзьких рішень було вжито подальших заходів, спрямованих на підвищення оперативної спроможності ЗЄС та забезпечення його необхідними засобами виконання Петерберзьких місій. У руслі цих завдань було створено Відділ планування ЗЄС під керівництвом Ради ЗЄС, що має на меті здійснювати планування можливих операцій ЗЄС та складання й поновлення переліку сил, підзвітних ЗЄС (СП ЗЄС). ЗЄС не має власних регулярних збройних сил чи командних структур. Тому для виконання можливих завдань ЗЄС його члени та асоційовані члени можуть надавати свої військові контингенти та командні структури. Вони включають як національні, так і деякі багатонаціональні формування, такі як Єврокорпус; Багатонаціональну дивізію "Центр"; Десантну групу Великобританії та

Нідерландів; Єврофор та Євромарфор; Штаб Першого німецько-нідерландського корпусу; та Іспано-італійську десантну групу⁸.

Серед інших заходів, спрямованих на підсилення оперативної спроможності ЗЄС, - відкриття в квітні 1993 року Супутникового центру в Торрехоні, Іспанія, для обробки та аналізу супутникових даних з верифікації виконання угод щодо контролю над озброєннями, моніторингу та врегулювання кризових ситуацій на підтримку операцій ЗЄС; створення Ситуаційного центру, який було введено в дію в червні 1996 року для моніторингу кризових регіонів, визначених Радою ЗЄС, та перевірки ефективності операцій ЗЄС; створення Комітету військових делегатів та реорганізація військової структури штабу ЗЄС в 1998 році відповідно до рішень міністрів країн ЗЄС, ухвалених на зустрічах в Парижі і Ерфурті у травні та листопаді 1997 року.

Співпраця між Західноєвропейським Союзом і НАТО сприяла поживленню діяльності ЗЄС і поступово набувала більш інтенсивного і регулярного характеру. 21 травня 1992 року Рада Західноєвропейського Союзу вперше провела у штаб-квартирі НАТО спільне організаційне засідання з Північноатлантичною радою. Тепер Генеральний секретар ЗЄС регулярно відвідує засідання ПАР на рівні міністрів. Генеральний секретар НАТО запрошується на засідання на рівні міністрів ЗЄС. ПАР і Рада ЗЄС проводять спільні засідання чотири рази на рік. При потребі вони можуть влаштовуватись і частіше. Щоб посприяти обмінові секретною інформацією, НАТО і ЗЄС уклали Угоду щодо забезпечення секретності. Серед інших прикладів активізованої співпраці - доступ ЗЄС до інтегрованої системи зв'язку НАТО на основі Меморандуму про домовленість між НАТО та ЗЄС і регулярні консультації між секретаріатами і військовим персоналом обох організацій.

Важливий крок у напрямі до ґрунтового співробітництва між НАТО та ЗЄС був зроблений під час Брюссельського саміту НАТО в січні 1994 року. Тоді 16 держав - членів Альянсу повністю підтримали ідею розвитку власне Європейської системи безпеки й оборони з метою зміцнення європейської "опори" Альянсу з одночасним підсиленням трансатлантичного зв'язку, що дасть можливість європейським країнам Альянсу брати більше відповідальності за їх спільну безпеку й оборону. Вони висловили свою підтримку зміцненню європейської "опори" Альянсу

8 Єврокорпус: Бельгія, Франція, Німеччина, Люксембург, Іспанія. Багатонаціональна дивізія "Центр" (MND(C)) є складовою частиною Сил реагування, що надаються Головнокомандувачу ОЗС НАТО в Європі в межах інтегрованої військової структури НАТО. Єврофор (сили швидкого розгортання) та Євромарфор (морські сили) включають підрозділи Франції, Італії, Португалії та Іспанії.

через посилення Західноєвропейського Союзу як оборонного компоненту Європейського Союзу. Щоб уникнути дублювання зусиль, НАТО погодилося на основі консультацій у Північноатлантичній раді надавати свої колективні засоби *“для здійснення операцій ЗЄС європейськими членами Альянсу на виконання спільної зовнішньої політики і політики у галузі оборони”*. Крім того, глави держав і урядів схвалили концепцію багатонаціональних об'єднаних оперативнотактичних сил (БООТС, див. розділ 12) як засобу, що полегшить здійснення операцій у непередбачених ситуаціях. Цю концепцію належить втілювати в життя таким чином, щоб створити відокремлюваний, але не окремий військовий потенціал, який НАТО чи ЗЄС можуть використовувати відповідно до європейських потреб та на зміцнення безпеки Альянсу. Водночас вони підтвердили, що Альянс залишається головним форумом для консультацій між його членами та узгодження політики, що стосується зобов'язань безпеки й оборони союзників за Вашингтонським договором.

На зустрічах у червні 1996 року міністри закордонних справ та міністри оборони вирішили, що власне Європейська система безпеки та оборони, як основний елемент внутрішньої адаптації НАТО, має розбудовуватись всередині Альянсу. Це дасть можливість усім європейським союзникам робити суттєвіший і ефективніший внесок у виконання завдань та заходів Альянсу в дусі спільної відповідальності; діяти самостійно в разі необхідності; зміцнювати трансатлантичне партнерство. З використанням повною мірою концепції БООТС, ця система має ґрунтуватися на непорушних військових принципах, підкріплюватись належним військовим плануванням і сприяти створенню цілісних та ефективних сил, здатних виконувати операції під політичним контролем та стратегічним керівництвом ЗЄС. На саміті в Мадриді в липні 1997 р. глави держав та урядів країн НАТО вітали значні кроки, які було зроблено для створення власне Європейської системи безпеки та оборони всередині Альянсу на виконання важливих політичних рішень, ухвалених міністрами закордонних справ та міністрами оборони в червні 1996 року, і зобов'язали Північноатлантичну раду на рівні постійних представників прискорити завершення цієї роботи в співпраці з ЗЄС.

Спільні навчання ЗЕС/НАТО з врегулювання криз вперше відбулись у лютому 2000 року. На них були піддані перевірці пов'язані з ESDI концепції проведення операцій під проводом ЗЄС з використанням ресурсів та потужностей НАТО. На 2001 рік було намічено дослідження спільних навчань НАТО-ЗЄС (JES-01).

У світлі рішень, ухвалених Європейським Союзом у Гельсінкі в 1999 році, міністри закордонних справ і оборони ЗЄС визнали, що виконання

ЄС нових зобов'язань в галузі безпеки може мати серйозні наслідки для ЗЄС як організації. На зустрічі в Порто, Португалія, у травні 2000 року вони доручили Постійній раді ЗЄС вивчити заходи, які необхідно буде здійснити у відповідний час. Були також надані пояснення щодо наслідків Спільної європейської політики безпеки та оборони для Брюссельського договору та ЗЄС. На основі рішень, прийнятих на Марсельському засіданні міністрів ЗЄС в листопаді 2000 року Франція, яка перебирала на себе головування в ЗЄС, наголосила на тому, що стаття V Брюссельського договору продовжуватиме відбивати взаємні зобов'язання країн-членів щодо колективної оборони. Були досягнуті домовленості щодо виконання залишкових функцій ЄС, коли Європейський Союз вступить в дію.

Оперативні завдання, які виконує ЗЄС

ЗЄС також зробив свій внесок у зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на врегулювання конфлікту в Боснії та Герцеговині починаючи з 1992 року і кризи в Албанії в 1997 році, як власними, так і спільними з НАТО операціями на підтримку дій ООН, покликаних припинити конфлікт у колишній Югославії.

У липні 1992 року держави ЗЄС вирішили надати військово-морські сили для здійснення в Адріатичному морі контролю за дотриманням Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо Федеративної Республіки Югославія (Сербія і Чорногорія). Аналогічні заходи були ухвалені 10 липня 1992 року у Гельсінкі на сесії Північноатлантичної ради на рівні міністрів, яка відбувалась у загальному контексті саміту ОБСЄ та в координації із Західноєвропейським Союзом.

8 червня 1993 року на спільному засіданні Північноатлантичної ради та Ради Західноєвропейського Союзу було схвалено концепцію спільних операцій НАТО - ЗЄС на забезпечення режиму ембарго ООН, здійснюваних під проводом обох організацій. Для керування об'єднаною оперативною групою НАТО/ЗЄС в Адріатичному морі було призначено єдиного командувача. Про виконання цього рішення детально йдеться в розділі 5.

5 квітня 1993 року Рада міністрів ЗЄС ухвалила рішення про надання допомоги Болгарії, Румунії та Угорщині у їх зусиллях забезпечити дотримання ембарго ООН на Дунаї. На виконання цього рішення було здійснено операцію за участю цивільної поліції і митної служби та за узгодженням з іншими організаціями, зокрема ЄС та НБСЄ. По закінченню терміну санкцій ООН операції в Адріатичному морі та на Дунаї було припинено.

На початку липня 1994 року ЗЄС відгукнувся на прохання надати підтримку встановленню адміністративного контролю ЄС в Мостарі і надіслав туди поліцейський контингент. Його завдання полягало в сприянні боснійській та хорватській стороні у формуванні спільного поліцейського підрозділу в Мостарі. По закінченню терміну адміністративного мандата ЄС в липні 1996 року, на період до кінця року було призначено спеціального дипломатичного представника ЄС. Поліцейський контингент ЗЄС продовжував надавати допомогу до передачі виконавчих повноважень спеціального дипломатичного представника ЄС місцевим органам влади 15 жовтня 1996 року.

У 1997 році Рада ЗЄС, у контексті албанської кризи, ухвалила рішення про розміщення Багатонаціонального консультативного поліцейського підрозділу (БКПП) на доповнення дій Багатонаціональних сил захисту, сформованих та розгорнутих кількома європейськими країнами під егідою Ради Безпеки ООН (Резолюція 1101). Місія БКПП, що є першою операцією ЗЄС під проводом Ради Західноєвропейського Союзу і за підтримки Секретаріату та Відділу планування ЗЄС, полягає в наданні керівництву албанської поліції необхідної інформації і консультацій з відповідних аспектів поліцейських функцій та відновлення правопорядку, а також її обов'язків у виборчому процесі. Розміщення підрозділу розпочалося в травні 1997 року. Серед країн, що зробили свій внесок у виконання місії, члени ЗЄС, асоційовані члени, спостерігачі та асоційовані партнери. У відповідь на прохання уряду Албанії, термін мандата БКПП було продовжено.

У травні 1999 року на запит Європейського Союзу ЗЄС ініціював місію з допомоги у розмінуванні в Республіці Хорватія. Рада міністрів ЗЄС на своєму засіданні у Марселі в листопаді 2000 року вирішила, що ця місія буде існувати в структурі ЗЄС поки її мандат не закінчиться в травні 2001 року.

Додаткову інформацію про Західноєвропейський Союз та про рішення щодо передачі ЄС оперативної ролі ЗЄС та домовленостей щодо залишкових функцій і структур ЗЄС можна отримати за адресами:

Western European Union
Secretariat-General
4 rue de la Régence
Brussels, Belgium
Tel: 32 2 500 4455
Fax: 32 2 511 3519
e-mail: eo.presse@skynet.be
Website: <http://www.weu.int>

Western European Union Assembly
43 avenue du Président Wilson
75775 Paris Cedex 16,
France
Tel: 33 1 53 67 22 00
Fax: 33 1 47 20 45 43
E-Mail: 100315.240@compuserve.com
Website: <http://www.weu.int/assembly>

WEU Institute for Security Studies
43 Avenue du Président Wilson
75775 Paris Cedex 16
France
Tel 33 1 53 67 22 00
Fax: 33 1 47 20 81 78
E-Mail: weu.iss@csi.com
Website: <http://www.weu.int/institut>

РАДА ЄВРОПИ

Рада Європи була створена 5 травня 1949 року *“задня досягнення більшої єдності між її членами з метою забезпечення та втілення ідеалів та принципів, які є їх спільною спадщиною та сприяння економічному і соціальному прогресу”*. Загальною метою Ради є підтримка основних принципів прав людини, плюралізму, демократії та верховенства права, а також зростання добробуту усіх громадян Європи⁹.

До Ради Європи входять 43 країни (див. нижче). Найновішими членами є: Угорщина (1990); Польща (1991); Болгарія (1992); Естонія, Литва, Словенія, Чеська Республіка, Словаччина і Румунія (1993); Андорра (1994); Латвія, Албанія, Молдова, колишня Югославська Республіка Македонія¹⁰ і Україна (1995); Росія і Хорватія (1996); Грузія (1999), Вірменія та Азербайджан (2001).

Рада складається з Комітету міністрів, у якому досягається згода щодо спільних дій урядів та Парламентської асамблеї з 291 члена, яка робить пропозиції щодо нової діяльності і загалом функціонує як парламентський форум. Деякі заходи Ради Європи відкриті і для країн, що не є її членами. Боснія та Герцеговина (з 28 січня 1994 р.) та Федеративна Республіка Югославія (з 22 січня 2001 р.) мають особливий статус гостя на Парламентській асамблеї. У 1997 році статус Білорусі, як спеціального гостя Парламентської асамблеї, був призупинений, а процедура вступу у Раду Європи була заморожена. Канада, Ізраїль і Мексика мають статус спостерігачів у Парламентській асамблеї, а Ватикан, Сполучені Штати Америки, Канада, Мексика і Японія мають статус спостерігача у Комітеті міністрів Ради.

Рада уклала близько 165 міжурядових конвенцій та угод, серед яких основними є Конвенція з захисту прав людини та основних свобод;

9 Статут Ради Європи, Розділ 1, Стаття 1.

10 Туреччина визнає Республіку Македонія за її конституційною назвою.

Європейська культурна конвенція та Європейська соціальна хартія. На саміті у Відні в 1993 році Рада Європи підкреслила свій внесок у безпеку демократії в Європі. Концепція безпеки демократії має два аспекти: по-перше, абсолютна вимога плюралістичної та парламентської демократії, неподільності та універсальності прав людини та верховенства права і спільної культурної спадщини, збагаченої різноманітністю як основних передумов безпеки; і, по-друге, серйозний наголос на європейській співпраці на ґрунті цих цінностей як на методі зміцнення довіри на всьому континенті, які допомагатимуть запобігати конфліктам і водночас знаходити вирішення спільних проблем. Поширення безпеки демократії допомагає долати численні ризики для європейської безпеки. Окрім зменшення ризику повернення до тоталітарного правління, вона забезпечує відповідь на серйозні масові порушення свобод і прав людини, до яких вналежить і дискримінація якоїсь частини населення; серйозні недоліки у забезпеченні верховенства права; агресивний націоналізм, расизм і нетерпимість, а також міжетнічне напруження і конфлікти; тероризм й організована злочинність; соціальна дезінтеграція, розшарування і напруження на місцевому і регіональному рівнях.

Рада Європи провела свій другий саміт в Страсбурзі 10-11 жовтня 1997 року, на якому прийняла План дій щодо основних завдань Ради на період до 50-ї річниці у травні 1999 року і надалі. План дій стосується питань демократії та прав людини; соціальної єдності; безпеки громадян; демократичних цінностей і культурного різноманіття. 1 лютого 1998 року набула чинності Рамкова конвенція Ради Європи із захисту національних меншин. Крім того, з 1 листопада 1998 року набуло чинності рішення Ради про створення, згідно з умовами відповідного Протоколу до Європейської конвенції з прав людини, нового широкомасштабного Суду з прав людини.

У Плані дій також передбачено умови призначення Комісара Ради Європи з прав людини. Встановлено також процедуру моніторингу, спрямованого на контроль за виконанням зобов'язань, які взяті державами-учасницями. Конфіденційний, конструктивний і недискримінаційний діалог проходить як на урядовому рівні у Комітеті Міністрів, так і на парламентському в Парламентській асамблеї.

Значне збільшення кількості членів Ради Європи по закінченні холодної війни та досягнуте зростання числа конвенцій демонструють бажання урядів країн-учасниць створити структури співпраці, покликані уникати нових ліній розподілу на континенті і розбудовувати спільну європейську цивілізацію демократичних націй. Таким чином, зусилля Ради Європи в цих сферах доповнюють зусилля Північноатлантичного альянсу. Рада Європи намагається втілювати свій План дій через співпрацю з європейськими та іншими міжнародними організаціями, зокрема з Європейським Союзом і ОБСЄ.

Країни - члени Ради Європи

Албанія	Ірландія	Македонія ¹¹	Словенія
Андорра	Ісландія	Мальта	Туреччина
Австрія	Іспанія	Молдова	Угорщина
Азербайджан	Італія	Нідерланди	Україна
Бельгія	Кіпр	Німеччина	Фінляндія
Болгарія	Латвія	Норвегія	Франція
Великобританія	Ліхтенштейн	Польща	Хорватія
Вірменія	Литва	Португалія	Чеська
Греція	Люксембург	Росія	Республіка
Грузія	Колишня	Румунія	Швеція
Данія	Югославська	Сан-Марино	Швейцарія
Естонія	Республіка	Словаччина	

Країни, що подали заяви про вступ

Боснія

Країни зі спеціальним статусом гостя Парламентської асамблеї

Боснія Федеративна
Республіка Югославія

Статус спостерігача при Комітеті міністрів

Ватикан Канада Мексика Сполучені Японія
Штати
Америки

Статус спостерігача при Парламентській асамблеї Ради

Ізраїль Канада Мексика

Додаткову інформацію можна отримати:

Council of Europe,
67075 Strasbourg,
France
Tel: 33 3 88 41 20 00
Fax: 33 3 88 41 27 81/82/83
Website: <http://www.coe.fr>

11 Туреччина визнає Республіку Македонія за її конституційною назвою.